

УНІВЕРСАЛІЗМ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ: МОДУСИ МУЗИКОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Лі Пінтіг,

аспірант кафедри музикознавства та культурології
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
ORCID ID: 0009-0003-7961-5496

У статті здійснено узагальнення сучасного музикологічного дискурсу щодо специфіки універсалізму творчої особистості. Метою статті є виявлення провідних спрямувань сучасного музикологічного знання у царині осмислення сутності та специфіки універсалізму музиканта, зокрема піаніста. Визначено, що актуалізація дослідження питання універсалізму творчої особистості музиканта детермінована різноспрямованістю сучасної художньої, зокрема виконавської практики та сучасними тенденціями осмислення феноменів художньої діяльності в системному ракурсі з позицій синтезу досягнень гуманітаристики. Акцентовано плюралізм дослідницьких векторів і змістову лабільність дефініцій поняття «універсалізм творчої особистості», варіативність його системного осягнення, а також значущість проєкції означеної проблематики в соціокультурний контекст.

Виявлено пріоритетне значення тенденції осягнення специфіки творчої діяльності композитора, позначеної дослідницьким плюралізмом при значущості системного підходу та діяльнісного ракурсу, що є основою окреслення функцій митця в параметрах історико-культурних епох, диференціації типів митця та концептуально-виразових параметрів його творчості. Наголошено на формуванні модусу музикологічного дискурсу, пов'язаного з висвітленням специфіки діяльності представників культурних докусів – як музичної культури Сходу, так і локальних просторів у контексті української національної культури.

Виявлено тенденцію інтенсифікації дослідження виконавського компонента універсалізму музиканта, зокрема в жанрово-стильовому та технічно-виразовому вимірах творчої діяльності. Окреслено нові вектори осмислення універсалізму музиканта, зумовлені впливом діджиталізації на творчий процес та інтенсифікацією феномена «відкритого твору» як імпульсів торування нових, універсалізуючих обривів самореалізації виконавця, а також детерміновані актуальністю дослідження універсальної – багатовимірної діяльності сучасних представників світового музичного мистецтва щодо напрямів відродження значущості культурного, художнього спадку людства, зокрема барокової спадщини.

Ключові слова: універсалізм, творчість, творча особистість, митець, виконавство.

Li Pingtig. Universalism of the creative personality: modes of musicological discourse

The article summarized the contemporary musicological discourse on the specifics of the universalism of a creative personality. The purpose of the article is to identify the leading trends of modern musicological knowledge in the field of comprehending the essence and specifics of the universalism of a musician, in particular a pianist. It is determined that the actualization of the issue of universalism of the creative personality of a musician is determined by the diversity of modern artistic, in particular, performance practice and modern trends in understanding the phenomenon of artistic activity in a systematic perspective from the standpoint of synthesizing the achievement of the humanities. The article emphasizes the pluralism of research vectors and the semantic lability of the definition of the concept of «universalism of the creative personality», the variability of its systematic comprehension, as well as the importance of projecting this issue into the socio-cultural context. The priority importance of the trend of comprehending the specifics of the composer's creative activity, marked by research pluralism, is revealed with the importance of a systematic approach and an activity perspective, which is an update of the artist functions in the parameters of historical and cultural epochs, differentiation of the artist's types and conceptual and expressive parameters of his work. The author emphasizes the formation of musicological discourse mode related to highlighting the specifics of the activities of representatives of cultural loci 0 both the musical culture of the East and local spaces in the context of Ukrainian national culture. The tendency to intensify the study of the performing component of the musician's universalism, in particular in the genre-stylistic and technical-expressive dimensions of creative activity, is revealed. New vectors of comprehending the musician's universalism are outlined, due to the influence of digitalization on the creative process and the intensification of the phenomenon of «open work» as impulses for the creation of new, universalizing horizons of the performer's self-realization, as well as determined by the relevance of the study of the universal – multidimensional activity of contemporary representatives of world musical art in the areas of reviving the importance of the cultural and artistic heritage of mankind, in particular the Baroque heritage.

Key words: universalism, creativity, creative personality, artist, performance.

Вступ. Питання сутності, місії та функціонального кола творчої особистості в параметрах історико-культурних парадигм, позначене перманентною актуальністю, набуває особливої гостроти в контексті культури постсучасності. Концентруючи в собі актуальні спрямування духовного буття людства, творча особистість нині постає як утілення людського капіталу, змістотворної екзистенції, діяльнісні прояви якої унаочнюють специфіку духовних, зокрема й аксіологічних основ людини та людства, опредметнюють інтелектуальний

потенціал епохи, суспільства та водночас містять прогностичні імпульси щодо можливих спрямувань художньої рефлексії.

Сучасним музикологічним знанням накопичений значний доробок у масштабній царині осмислення універсалізму музиканта. До питань соціокультурної детермінованості різновекторної творчої діяльності митця звертається Ю. Москвічова [8], багатовимірність композиторської діяльності висвітлюють І. Коновалова [7], А. Соколова, О. Базан, В. Батанов [2], В. Голяка, Є. Рой.

В історичному ракурсі О. Коменда звертається до витоків універсализму митця в контексті історико-культурних епох та окреслює виміри універсализму в контексті української національної музичної культури [5].

Питання виховання сучасної творчої особистості як універсального митця порушує А. Попова. Різновекторність дослідницьких спрямувань у визначенні сутності, функціональних обріїв та системності компонентів – різних сфер творчої діяльності музиканта демонструють дослідження таких науковців, як В. Батанов [2], Ван Цзянін [4], О. Коменда [5], О. Коменда та В. Заєць [6]. Виконавські виміри досягнення універсализму музиканта характеризують розвідки В. Батанова [3], О. Бобечко та Н. Синьовської, В. Дутчак, О. Коменди [5], О. Концевича, М. Крупя, І. Лісняк, О. Скворцової [9], М. Трянова [10] та ін.

Проте попри виняткову значущість постаті сучасного митця, зокрема піаніста, як уособлення авангарду світової художньої практики в естетичних параметрах історико-культурних епох, так і в контексті національних музичних культур, не набуло вичерпного висвітлення в музикологічному знанні. Причини такої відкритості вбачаються в специфіці художньої практики постсучасної епохи – у її насиченні експериментами у сфері винайдення нових концептуальних, тематичних, образних, сонорних обріїв музичного мистецтва, у формуванні нових алгоритмів співвідношення програмного – вербального та музичного начал, в інтенсифікації уведення в сучасний музичний простір доробку минулих епох, в актуалізації інтерпретаційного компонента виконавської діяльності тощо.

Інші чинники складності вичерпного опанування проблемної сфери, пов'язаної з універсализмом виконавця, зокрема піаніста, зумовлюються необхідністю сучасної методологічної інтерференції, зокрема поєднання культурологічного та музикологічного ракурсів осмислення художньої практики. Потреба в досягненні значущості саме сучасних досягнень виконавського мистецтва як багатоконпонентної творчої самореалізації стає імпульсом формування самостійного проблемного поля сучасного музикологічного знання, що позначене залученням інструментарію музичної критики, психології, авторології тощо. Масштабність цього поля і водночас дослідницька різноспрямованість щодо визначення сутності та системної багатоконпонентності універсализму музиканта та модусів її реалізації спонукають до узагальнення досвіду музикології та зумовлюють *актуальність* статті.

Метою статті є виявлення провідних спрямувань сучасного музикологічного знання у царині осмислення сутності та специфіки універсализму музиканта, зокрема піаніста.

Матеріали і методи. Матеріалом статті є музикологічний дискурс із широкого кола питань, пов'язаних із універсализмом творчої особистості загалом і представника виконавського мистецтва зокрема.

Результати. Безумовно пріоритетним для сучасної музикології є осмислення універсализму як маркера постаті композитора, зокрема в контексті культури

Новітнього часу. Звертаючись до осмислення питання універсализму в широкому соціокультурному контексті, Ю. Москвічова визначає сутність універсализму в системному ракурсі та світоглядному вимірі як єдність взаємопов'язаних площин. Одна з них, на думку науковиці – це «глибина проникнення у різні сфери діяльності та здатність до різних видів творчості, доповнених широтою світогляду» [8, с. 6], інша – «певна якість світогляду, яка характеризується здатністю вловити ритм, гармонію світобудови, досягнути часто прихований зв'язок причин та наслідків, визначити домінуючий напрямок у розвитку мистецтва та духовного життя суспільства» [там само].

Корелюючи культурологічні та музикологічні виміри осмислення сутності постаті композитора в естетичних параметрах Нового часу, І. Коновалова розкриває специфіку зв'язків компонентів духовної, художньої царини людського буття: «культура визначає універсальний спосіб творчої самореалізації митця. Разом з тим, наділений художньою уявою, митець своїм особистісним досвідом творчої діяльності, стає питомою силою музичної культури, її вагомою складовою» [7, с. 425]. Із позицій системного підходу науковиця окреслює функціональне коло постаті композитора в культурі ХХ ст., яке складають культуротворча, креативно-діяльнісна, образно-символічна, філософсько-онтологічна (метафізична), духовно-етична, світомоделююча, смислогенеруюча, комунікативна, аксіологічна та семантико-інтерпретаційна функції [7, с. 426-427], що можуть бути проєкційовані і в функціональні обрії постаті виконавця.

О. Коменда формує сучасні дослідницькі алгоритми досягнення сутності та специфіки універсализму творчої особистості в діяльнісному ракурсі на прикладі творчості видатних композиторів України ХХ–ХХІ ст. Створена науковицею діяльнісно-структурна модель типології універсализму постаті митця є основою для виокремлення його видового та класичного векторів та типологічного розрізнення митців-універсалів – композитора, виконавця, музикознавця, громадського діяча та педагога, у діяльності яких пріоритетного значення набуває один із видів діяльності при значущості інших [5, с. 205]. Водночас О. Комендою на основі дослідження творчості О. Козаренка запропоновано й іншу модель осмислення універсализму творчої постаті митця, компонентами якої є «театралізація художніх концепцій, <...> національна тематика творчості, вокальність художнього мислення, децентралізація текстових структур <...> знакова інтерпретація тексту» [5, с. 378].

Один із новітніх модусів музикологічного дискурсу щодо питань сутності та специфіки постаті творчої особистості, на наш погляд, детермінується специфікою сучасних культурних процесів, у яких на глобалізаційний мейнстрим накладаються тенденції глокалізації [11]. Їх впливовість стає імпульсом активізації музикологічної думки у царині осмислення типології творчої особистості в контексті національних культурних просторів.

З огляду на тенденції істернізації у світових художніх процесах та значущість у них культури Сходу, як чинника забезпечення багатовимірності культурного полілогу, сучасний музикологічний дискурс поповнюється відповідним, національно забарвленим дослідницьким модусом. В. Батанов окреслює напрями творчої діяльності представника корейської музичної школи Юна Ісанга, універсалізм якого «склався на перетині художніх систем Далекого Сходу і Європи, ...на взаємодії активної політичної роботи й музичної творчості» [3, с. 85], китайського композитора Сяо Юмейя, творчість якого демонструє значущість державно-організаційного, викладацького модусів і композиторського, що також характеризується універсалізуючою спрямованістю, що її зумовлює «прищеплення до національної гілки китайської музики ознак модернізму» [2, с. 13] та.

На основі синтезу настанов біографічного, аксіологічного та власне музикознавчого методів Ван Цзянін окреслює різноспрямовану діяльність таких представників музичної культури Китаю, як Сяо Юмей, Чжоу Гуанжень, Дін Шаньде, Лю Суола, Ма Сіцун, Лі Юйшен, Ян Су, Чжоу Шень [4]. Репрезентація творчості митців в «аспектах універсальності акторської майстерності, гендерної специфіки творчості, локального значення їх композиторського професіоналізму в трактуванні категорії «концептосфера»» [4, с. 35] Науковець також пропонує дефініцію поняття «універсальної творчої особистості», яке передбачає «поєднання кількісної і якісної диференційованої композиторської, виконавської і наукової діяльності, розширення видів суспільно-громадської діяльності поза творчістю, здійснене при домінування провідної діяльності митця» [4, с. 36].

Акцентуємо, що при безумовній важливості визначення дефіційних меж зазначеного поняття, на наш погляд, воно потребує подальшого опрацювання. З одного боку, це зумовлюється сучасними тенденціями позиціонування твору як «відкритого». З іншого боку, до такого розширення «дефініційних обріїв» спонукає і сучасне розширення кола місії представника виконавського мистецтва актуалізацією інтерпретаційної та авторської компонент.

Глокалізаційні тенденції зумовлюють і зацікавленість науковців у сфері окреслення модусів універсальної творчої діяльності представників музичної культури окремих локусів. Так, О. Коменда та В. Заєць на основі висвітлення особливостей творчої діяльності видатних представників музичного мистецтва Галичини та Буковині ХІХ–ХХ ст., позиціонують поняття «універсалізм творчої особистості» в широкому розумінні та пов'язують його насамперед із «усвідомленням жанрово-стильової багатогранності творчості митця, глибини здійснюваних ним художніх узагальнень, а також винятково високою мірою творчого обдарування» [6, с. 196].

Проте зазначені змістові обрії означеного поняття дослідники розширюють акцентуацією вагомості громадського, педагогічного, наукового, музично-критичного аспектів діяльності С. Воробкевича та А. Вахнянина, виконавського, музикознавчого та організаційного модусів діяльності В. Барвінського, диригентського,

наукового та педагогічного спрямувань діяльності М. Колесси, педагогічного, критичної та публіцистичного векторів самореалізації В. Витвицького [6].

Показовим для сучасного музикологічного дискурсу з питань універсалізму музиканта є проєкціювання означеної проблематики у різні сфери виконавського мистецтва. Так, О. Скворцова визначає трансформацію музичного мислення та мовлення, зміни в жанрово-стильовій панорамі, взаємопроникнення і взаємовпливи різних сфер музичного мистецтва як чинники актуалізації універсальності виконавця, сучасну основу якої вбачає насамперед у «виконавській пластичності – органічному бутті в семантично багатовимірному просторі твору одночасно у декількох площинах музичного мислення та жанрових «аурах», змінах техніки звуковидобування та звуковедення, імпедансу, вібрато, настанов формування динамічного рельєфу тощо» [9, с. 135].

Акцентуація значущості виконавських вимірів маркує осмислення універсалізму виконавця в розвідках М. Трянова. У творчому портреті відомого гітариста В. Доценка науковець наголошує на тому, що його діяльність вирізняє як «кolorистичне тембральне розмаїття – важлива ознака виконавської універсалістичності» [10, с. 156], так і «цілісність Я-образу <...> сформована нерозривно поєднаними професійними іпостасями: інструменталіст, диригент, педагог, науковець, громадський діяч» [10, с. 153].

Модуси універсалізму сучасного виконавця в контексті сучасної культури корегуються дихотомічними спрямуваннями художньої практики. З одного боку, провідного значення у ній набуває потреба творчої апробації експериментальних пошуків сучасних композиторів. І. Коновалова акцентує значущість формування нового типу композиторського мислення – «комп'ютерно-електронного, музичні результати якого переходять у ранг «відкритих систем» і набувають безмежності внаслідок поліваріантності виконання» [7, с. 430]. У цій новаційній, первинно неусталеній сфері, позбавлених еталонних виконань, перед виконавцем постає не тільки завдання «декодування» концептуальних, образних параметрів твору, а й частково (інколи і значного) визначення виконавських алгоритмів його репрезентації – набуття місії співавтора.

З іншого боку, не менш значущою є тенденція певної ревізії настанов виконавського мистецтва, пов'язана із відродженням духу старовинної музики в її історико-культурній автентичності. В. Артем'єва у зв'язку із відродженням барокової спадщини, акцентує, що «у появі різносторонніх відроджувачів музики Бароко можна простежити спадкоємність універсального типу музиканта барокової доби, який ніколи не обмежувався одним типом діяльності» [1, с. 463] та акцентує, що з огляду на специфіку художньої практики того часу та особливості часткової фіксації композиторського тексту виконавець поставав перед необхідністю імпровізування-доповнення традиційних континуу та верхнього голосу та водночас володіння декількома інструментами [там само].

Як продовження атрибутивних конструктів барокової художньої практики та втілення зв'язку між істо-

рико-культурними епохами, виявленого в багатовимірності творчої самореалізації та універсальності митця, науковця позиціонує постать Вільяма Крісті – одного з фундаторів історично інформованого (автентичного) виконавства, клавесиніста, диригента, засновника барокового оркестру «Les Art Florissants», лектора та викладача Паризької Вищої національної консерваторії музики і танцю, засновника Академії співу «Сад голосів» (Канни), засновника мистецького комплексу та щорічного фестивалю «В садах Вільяма Крісті» (Тир, з 2012 р.) [1].

Висновки. Актуалізація в сучасному музикологічному дискурсі питання універсальності музиканта, зокрема виконавця, суголосна різноспрямованості модусів сучасної виконавської практики, у якій вагомими є як тенденції експериментального оновлення, піднесення значущості інтерпретаційного начала, так і відродження настанов історико-культурно обумовленої специфіки виконавства в параметрах його історично інформованого, автентичного спрямування. Водночас інтенсифікація уваги науковців до різних векторів осмислення проблематики універсальності творчої особистості детермінована і сучасними тенденціями осмислення феноменів художньої діяльності в системному ракурсі з позицій синтезу досягнень гуманітаристики.

Сучасний масштабний дискурс із широкого кола питань універсальності творчої особистості музиканта демонструє не тільки плюралізм дослідницьких векторів. Характерною рисою сучасного музикологічного опанування питань універсальності митця видається можливим визнати змістову лабільність дефініції поняття «універсальність творчої особистості», варіативність його системного осягнення, а також проєкцію означеної проблематики в соціокультурний контекст.

Як пріоритетне спрямування музикологічного дискурсу в означеній проблемній площині постає тенденція виявлення специфіки творчої діяльності компози-

тора. Цей вектор осмислення універсальності демонструє плюралістичність дослідницьких позицій, значущість системного підходу та діяльнісного ракурсу, які складають основи для окреслення функціонального кола буття митця в параметрах історико-культурних епох, диференціації типів митця та концептуально-виразових параметрів його творчості.

Як резонанс із сучасними тенденціями глобалізації та глокалізації, в музикологічному знанні складається модус дослідження, спрямований на висвітлення специфіки діяльності представників різних культурних локусів – як музичної культури Сходу, так і окремих локальних просторів у контексті української національної культури.

Маркером сучасного музикологічного дискурсу з питань універсальності музиканта видається можливим вважати інтенсифікацію його виконавського вектору. Зазначимо, що його показовими рисами є зосередження уваги дослідників на питаннях реалізації універсального потенціалу виконавця в жанрово-стильовому та технічно-виразовому вимірах творчої діяльності та окресленні інших площин діяльності виконавців.

Нові вектори осмислення універсальності музиканта потенційно формуються у зв'язку із фіксацією науковцями нового, діджиталізованого типу композитора та інтенсифікацією феномена «відкритого твору», який розкриває нові, універсалізуючі обрії самореалізації виконавця. дослідження універсальності – багатовимірної діяльності сучасних представників світового музичного мистецтва щодо напрямів відродження значущості культурного, художнього спадку людства, зокрема барокової спадщини.

Перспективи подальших досліджень окреслюються специфікою сучасної художньої практики та полягають у виявленні модусів діяльнісної реалізації універсальності піаніста у вимірах сучасного національного музичного мистецтва.

Література:

1. Артем'єва В. Б. Універсальність особистості в контексті відродження барокової музики: діяльність Вільяма Крісті. *Modern Ukrainian musicology: from musical artifact to humanistic universals* : Collective monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. С. 460–478. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-23>
2. Батанов В. С. Універсальність композиторської особистості в музичному мистецтві ХХ – початку ХХІ століть: автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Одеса: Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової, 2016. 16 с.
3. Батанов В. С. Універсальність музичного професіоналізму в ХХ сторіччі й діяльність Юна Ісанга. *Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка]*. Серія: Мистецтвознавство, 2014, № 3. С. 83–89.
4. Ван Цзянін. Універсальність мистецьких постатей в музичній культурі Китаю ХХ – початку ХХІ століття. *Слобожанські мистецькі студії*, 2024. Вип. 3 (06). С. 35–39.
5. Коменда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі: дис. д-ра мистецтвознавства: 17.00.03. Київ: Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського, 2020. 519 с.
6. Коменда О., Заєць В. Універсальна творча особистість у музичній культурі Буковини й Галичини. *Modern Ukrainian musicology: from musical artifact to humanistic universals* : Collective monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. С. 169–212. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-10>
7. Коновалова І. Ю. Феномен композитора в європейській музичній культурі ХХ століття: особистісний та діяльнісний аспекти: дис. ...д-ра мистецтвознавства: 26.00.01. Харків: Харківська державна академія культури, 2019. 630 с.
8. Москвічова Ю. О. Універсальна творча особистість як соціокультурний феномен. *International scientific conference Current trends in art and culture: Conference Proceeding (April 3–4, 2024. Wloclawek, Republic of Poland)*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. С. 5–8.

9. Скворцова О. Універсалізм вокаліста у просторі сучасної національної культури. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 202. Вип. 75. Т. 2. С. 131–137.
10. Гряннов М. А. Творчий портрет Володимира Доценка як увиразнення концепції універсалізму. *Аспекти історичного музикознавства*, 2021. Вип. XXII. С. 150–165.
11. Уманець, О. В. Глокалізація. *Соціологія права: енциклопедичний словник* / Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов, В. Л. Погрібна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право. 2020. С. 186–188.

References:

1. Artemieva, V. B. (2021). Universalizm osobystosti v konteksti vidrozhennia barolovoi muzyky: diialnist Viliama Kristi [Universalism of the individual in the context of the revival of Baroque music: the work of William Christie]. *Modern Ukrainian musicology: from musical artifact to humanistic universals* : Collective monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», pp. 460–478. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-23> [in Ukrainian].
2. Batanov, V. Y. (2016). Universalizm kompozytorskoї osobystosti v muzychnomu mystetstvi XX – pochatku XXI stolit [Universalism of a composer personality in the art of music in XX – beginning of XXI century]. (Extended abstracts of candidate thesis). Odesa: Odeska natsionalna muzychna akademiia im. A. V. Nezhdanovoi, 16 p. [in Ukrainian].
3. Batanov, V. Y. (2014). Universalizm muzychnoho profesionalizmu v XX storichchi y diialnist Yuna Isanha [The universality of the music professionalism XX century and activity Isang Yung]. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Art Studies*, 3, pp. 83–89 [in Ukrainian].
4. Wang Jianing (2024). Universalnist mystetskykh postatei v muzychnii kulturi Kytaiu XX – pochatku XXI stolittia [The universality of the artist in the musical culture of China in the 20th and early 21st centuries]. *Sloboda Art Studies*, 3 (06), pp. 35–39 [in Ukrainian].
5. Komenda, O. (2020). Universalna tvorcha osobystist v ukraїnskii muzychnii kulturi [Universal creative personality in Ukrainian musical culture]. (*Doctor's Thesis*). Kyiv: Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, 519 p. [in Ukrainian].
6. Komenda, O., Zaiets V. (2020). Universalna tvorcha osobystist u muzychnii kulturi Bukovyny y Halychyny [A universal creative personality in the musical culture of Bukovyna and Galicia]. *Modern Ukrainian musicology: from musical artifact to humanistic universals* : Collective monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. S. 169–212. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-10> [in Ukrainian].
7. Konovalova, I. Yu. (2019). Fenomen kompozytora v yevropeiskii muzychnii kulturi XX stolittia: osobystisnyi ta diialnisnyi aspekty [The phenomenon of the composer in the European musical culture of the twentieth century: personal and activity aspects]. (*Doctor's Thesis*). Kharkiv: Kharkiv State Academy of Cultura, 630 p. [in Ukrainian].
8. Moskvichova, Yu. O. (202). Universalna tvorcha osobystist yak sotsiokulturnyi fenomen [Universal creative personality as a socio-cultural phenomenon]. *International scientific conference Current trends in art and culture: Conference Proceeding* (April 3–4, 2024. Wloclawek, Republic of Poland). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», pp. 5–8 [in Ukrainian].
9. Skvortzova, O. (2024). Universalizm vokalista u prostiri suchasnoi atsionalnoi kultury [Universalism of the vocalist in the space of the contemporary national culture]. *Current Issues of the Humanities*, 75, v. 2, pp. 131–137. [in Ukrainian].
10. Trianov, M. (2021). Tvorchyi portret Volodymyra Ditsenka yak uvyraznennia kontseptii universalizmu [Creative portrait of Volodymyr Dotsenko as expression of the concept on universalism]. *Aspects of Historical Musicology*, XXII, pp. 150–165 [in Ukrainian].
11. Umanets, O. V. (2020). Glokalisatsiya [Glocalisation]. *Sotsiologiya prava: entsiklopedychnyi slovnyk – Sociology of Law: encyclopedic dictionary*. M. P. Trebin (Ed.). (pp. 186-188). Pravo [in Ukrainian].